

СРПСКА МАТЕРЊА МЕЛОДИЈА НА НЕМАЧКОМ

Momčilo Nastasijević, *Sind Flügel wohl...: Gedichte und Prosa*, herausgegeben und übertragen von Robert Hodel, Leipziger Literaturverlag, Leipzig 2013

Оно што уопште омогућује плодносно прожимање култура, размену идеја између народа и епоха, па чак и пуко разумевање других, јесте постојање превода репрезентативних облика у којима се изразило културно и језичко Друго. То посебно важи за превођење поезије као језичке уметности, којој није у првом реду стало да поступцима рационализације дође до што универзалнијег израза, већ управо супротно од тога, да очува сопствени тон и боју, да нагласи особеност и да до универзалног дође афирмишући локално. Али онда је јасно и то да је превођење поезије прави подухват, утолико већи уколико је преводилац свеснији да се упустио у једну немогућност. Поезија се никада не може преводити без остатка, управо зато што афирмише специфичне вредности свог језика и културе која тим језиком хоће да се изрази. И управо оне чине непреводиви резидуум, маркирају (свакако донекле порозну) границу после које се о једној култури може говорити само средствима те културе. Та маргина локалног, чији садржаји и облици се не могу преводити, него само сугерисати, у неком случају је ужа, а у другом шира; и што је шира, то је изазовнија. У српском песништву вероватно не постоји дело код којег је та маргина шира, од дела Момчила Настасијевића. Зато је изазов пред којим се нашао Роберт Ходел преводити Настасијевића на немачки, огроман, и зато су резултати до којих је дошао изузетно вредни. Он се у своју немогућу мисију упутио с пуном свешћу о томе шта чини, да се обраћа једном песнику екстремне језичке локалности и вероватно му је баш то допустило да допре тако далеко у превођењу и сугерисању песниковог света и смисла.

Настасијевићеви *Лирски кругови*, чији превод чини окосницу књиге *Sind Flügel wohl...* (наслов је у ствари превод једног стиха: *Крила ли ѿо*), нису први изазов који је Ходелу упутило српско песништво. Овај истакнути слависта, професор хамбуршког Универзитета, недавно је објавио антологију савремене српске поезије (*Hundert Gramm*

Seele, 2011. – наслов према једној песничкој збирци Војислава Деспотова), а у својој библиографији бележи и друге радове о српској књижевности.

Књигу отвара, после краћег, али значајног предговора, опсежна (више од 70 страница дуга) биографско-поетичка студија о Настасијевићу и његовом делу, илустрована низом документарних фотографија. Сам главни сегмент, преводи изабраних стихова, изложени су двојезично (касније ћу се осврнути на Ходелово образложење мотивације за такво решење). Следи превод једног Настасијевићевог прозног текста (приповетке „Запис о даровима моје рођаке Марије”), и, на крају, превод његовог кључног, програмског есеја „За матерњу мелодију”. Као што се види, књига је структурирана тако да немачком читаоцу што више олакша сусрет са захтевним Настасијевићевим делом, снабде га потребним информацијама и тако му помогне да дође до закључка о вредности тог дела.

Што се саме Ходелове оцене Настасијевића тиче, она је изузетно висока. Чак ни у српској критици, сем можда код Новице Петковића, није био изречен похвалнији суд о аутору *мајерње мелодије*. Постоје песници, каже Ходел, „окружени ауром јединствености ... Чак и када једва да их читамо јер се сматрају тамним и херметичним, ... посматрамо њихово дело и њихов живот као јединство које се само ретко достиже. Ти Хелдерлини, Целани, Малармеи и Хлебњикови годинама стоје нетакнути на полицама с књигама, а опет им се њихови читаоци увек враћају у духу. Као да заступају неки свет важнији од свагдашњег ...” – и том низу великих имена светског песништва Ходел придружује Настасијевића. Настасијевић је засновао праву песничку школу којој припадају песници више генерација; Ходел издваја Васка Попу, Миодрага Павловића, Новицу Тадића, Милосава Тешића и Злату Коцић, али би ту без много премишљања могла да се додају и друга имена те песничке линије.

Наглашавајући тежину посла пред којим се нашао, и чињеницу о границама које су постављене превођењу песника као што је Настасијевић, који одлучно амалгамише смисао и звучност своје песме, песника укореењеног у свој језик и његову музику, Ходел се одлучује да свој превод „јаче оријентише према смислу него према форми”, а немачком читаоцу, као помоћ у приближавању „форми” (музици) нуди паралелно српски текст. То је, са једне стране, потврда научне скрупулозности – која се такође огледа и у томе што Ходел на сваком месту када наводи неки иоле важнији термин, даје у угластим заградама и његов српски облик, а са друге стране, доказ преводилачке одговорности. Опредељујући се (уосталом сасвим исправно) за *смисао*, он је показао и колико конституција тог смисла зависи од *форме* у којој је изложен. Опредељујући се за смисао, Ходел је *за себе* морао, до неке тачке, да реши и

проблем смисла – а то је оно непреводиво, оно што се на другом језику не може *рећи*, него само *показати*. Тиме је његов превод Настасијевића, како је то запазио у једном приказу Јован Делић, у исти мах и херменевитички подухват.

Изузетно акрибична, лепим стилем писана студија о животу и делу Момчила Настасијевића на првом месту пружа обиље података драгоцених немачком читаоцу, за кога је овај песник вероватно непознат, или скоро непознат. У сегментима студије који се односе на песникове биографске околности, расправљају се доступне чињенице о породичном пореклу, животном току и песниковој делатности, укључујући и такве детаље, да се једном приликом Настасијевић спасао из живот-но опасне ситуације захваљујући добром познавању немачког језика и књижевности. При томе се Ходел ослања на четири главна извора: биографије из пера Милутина Деврње и Новице Петковића, успомене песниковог брата Светомира, али као главни извор ипак користи текстове самог Настасијевића. Текстуалну основу чине *Сабрана дела Момчила Настасијевића* у узорној редакцији Новице Петковића (1991). Колико је овај последњи извор важан, види се када Ходел са биографске прелази на раван поетичких питања, и када му је од великог значаја песниково саморазумевање.

То, међутим, не значи да Ходел без даљег прихвата Настасијевићево самотумачење и да не процењује његове домете и независно од песниковог програма. То је евидентно тамо где нуди укупну оцену Настасијевићеве поезије. Та оцена је тако брижљиво изведена и нијансирана, да је неопходно да овде буде прокоментарисана. Настасијевићево програмско окретање *мајтерњој мелодији* Ходел не посматра као израз неког антимодернистичког, конзервативног погледа, него управо супротно од тога, у контексту авангардистичког посезања за средствима којима ће радикално критиковати грађанску традицију; евентуални конзервативни помак могао је да дође тек касније, пред крај песниковог живота, када се изменио и „укупни европски контекст”. Тако је пут *мајтерње мелодије*, јер је аутентичан, пут ка новом, а не вечно понављање старог. Слично Ходел аргументује и интерпретирајући Настасијевићеву слику уметности као „нове сакралне области” и уметника као „мага” и „свештеника” који делује „нагонски” и упућује се „надстварности”. Било би погрешно, каже Ходел, када би се на основу таквих програмских изјава и њихове наглашено религиозне појмовне апаратуре, доносио закључак о Настасијевићу као неком религиозном аскети. Напротив, његово схватање уметности, по Ходелу, „више дугује модернистичком покрету декаденције” (посебно француских „уклетих песника” Бодлеру, Малармеу и Рембоу). Овде се нуди још једно поређење, овог пута са појавом из немачког песничтва: иако би његов програм за то био подесан, Настасијевић никада око себе није изградио псеудорелигиозни култ, као један

Штефан Георге. Његов круг је пре био обележен породичном уметничком заједницом.

Потврду преводилачке одговорности наћи ћемо и у белешкама којима су праћена поједина решења у превођењу Настасијевићеве лирике, покаткад нерешиве загонетке и српском читаоцу. Сам избор стихова је начињен тако да пружи немачком читаоцу не само једну обухватну слику песниковог дела, већ и да се у тој слици нађу његови највреднији и најподстицајнији тонови. Ову књигу је могуће замислити и на српском језику – била би то једна репрезентативна селекција стихова, праћена изврсним уводним огледом.

На самом крају, још једном ћу се вратити општој оцени Ходеловог преводилачког и херменеутичког *йодухвајта*. Он није само понудио добро утемељено издање једног важног српског песника, и узорну научну студију о њему, већ је испровоцирао саме границе преводивости, наговештавајући како би српска *мајтерња мелодија* могла да пева једним другим језиком. Другим речима, успео је да пресади ону Настасијевићеву биљку-песму, чији су корени у локалном, а цветови у универзалном.

Саша РАДОЈЧИЋ